

A NYELVI KÖZVETÍTÉS TANÍTÁSA ILLETVE TANULÁSA

Tarnóczi Lóránt

Amikor A. VELLEMAN, a népszövetségi tolmácsok nestora, 1941-ben a genfi École d'Interprètes-et, azaz a tolmácsiskolát megszervezte, célja elsősorban az volt, hogy a várható béketárgyalásokon ne ismétlődjenek meg az 1919-es és 1920-as Párizs-környéki békekötések alkalmával támadt nyelvi zűrzavar, vagyis, hogy elegendő, számos nyelvi viszonylatban járatos tolmács álljon majd a tárgyaló felek rendelkezésére.

Az elsődleges cél tehát a tolmácsolás tanítása volt, a fordítás csak később épült be a tantervbe, amikor az ismert nemzetközi és európai szervezetek kiépülésével a fordítások iránti igény addig nem ismert méreteket kezdett öltetni. A tolmácsképzés elsődlegessége a magyarázata annak, hogy sok, nyelvi közvetítői képzést nyújtó főiskola csupán a tolmácsiskola vagy tolmácsintézet elnevezést viseli. Képzési területük természetesen ma már ennél jóvalta szélesebb.

1941 óta majdnem minden európai országban alakult a genfihez hasonló főiskola. Többségükre az a jellemző, hogy bár önálló felsőfoku tanintézetek, valamelyik tudomány- vagy műegyetemhez kapcsolódnak. Az egyetemekkel való összekapcsolás mindenképpen előnyös. A rendelkezésre álló tanerők tudása és munkája jobban hasznosítható, nagyobb a kapcsolt intézmény tudományos tekintélye. Az egyetem mellé rendelt főiskola egyetemi oklevelet adhat, vagy biztosítani tudja hallgatói számára az egyetemi továbbtanulást s az egyetemi oklevélnek ilyenformán történő megszerzését. Ugyanakkor a már szakképesítést szerzett volt egyetemi hallgatóknak jelentős tanulmányi és időkedvezményt nyújthat a gyakorlati nyelvészeti diploma járulékos megszerzéséhez, ami a nyelvi közvetítés területén különösképpen kívánatos és előnyös.

Vannak olyan országok, illetve területek, mint például a nyugat-német Saarland, ahol a nyelvi közvetítőktől tevékenységük gyakorlásá-

Szerző hasonló tartalmu, de összevontabb előadást tartott Miskolcon, 1973. február 7-én, "Az idegen nyelv és a nyelvészet alkalmazása az iparban" c. tanácskozáson.

hoz - a főiskolai vagy egyetemi oklevél mellett - külön államvizsgát is megkövetelnek /1/. A szerzett jogokat azonban mindenütt tiszteletben tartják.

Mindjárt kezdetben szükségesnek látszik tisztázni a fordító- és tolmácsképző főiskolák helyzetét az un. nyelviskolákkal szemben. A tárgyalt főiskolák ugyanis nem nyelviskolák! A genfi tolmácsiskola tanulmányi tájékoztatója például kihangsúlyozza, hogy "a főiskolának nem célja elemi nyelvi ismeretek közvetítése" /2/. A beiratkozni szándékozók az idegen nyelvekben, sőt a főiskola telephelye szerinti hivatalos nyelvben megszerzett jártasságukat szigorú fölvételi vizsgán vagy másutt kiadott bizonyítványokkal kell igazolniuk. A megkívánt nyelvismereti fok, a mi mai fogalmaink szerint, legalább "középfokú". Az adott alapokat fejlesztik meghatározott céllal tovább.

Számos főiskola ad általában négy félév és a megkívánt vizsgák sikeres kiállása után olyan nyelvvizsgabizonyítványt, amely kb. nyelvtanári képesítésnek felel meg. A tanulmányi idő felét ezért rendszerint intenzív nyelvi továbbképzésnek szentelik, a fordítói, illetve tolmácsi szakképzés a tanulmányi idő második felére esik. Másutt viszont, mint például Belgiumban, a képzést elméleti tárgyakkal, kevés gyakorlati órával kezdik. Ahogy azonban a hallgató szemeszterenként előbbre lép, a gyakorlati órák száma állandóan emelkedik, az elméletieké pedig csökken. Az ilyen típusú főiskolák természetesen nem adnak ki közbenső bizonyítványt.

A fordító- és tolmácsképző főiskolákon általában három nyelv tanulása kötelező. Van egy un. alapnyelv /másképpen főnyelv/ és két melles nyelv /másképpen első és második idegen nyelv/. Ezen a téren jelentős különbség mutatkozik a helyi és az idegen tanulók között. A főnyelv ugyanis rendszerint a főiskola elhelyezkedése szerinti hivatalos nyelv, amely azonban számos külföldi szempontjából "idegen"-nek minősülhet. Áthidalásképpen sokféle megoldást alkalmaznak. A nyugatnémet főiskolákon általában megkívánják a német főnyelv alapos ismeretét. Ennek a megszerzésére előkészítő nyelviskolák állnak a leendő főiskolások rendelkezésére. Franciaországban a főnyelv lehet a tanuló saját nyelve is, ha a főiskolán történetesen tanítják. Ez esetben azonban a franciának kell az első idegen nyelvnek lennie.

Az idegen nyelvek egyébként - a tanterv, illetve a rendelkezésre álló tantestület függvényében - jobbra szabadon választhatók. A helybeliek természetesen a világnyelvek felé fordulnak. A külföldiek, ha tehetik, első vagy második idegen nyelvként saját nyelvüket választják. Meglepőnek mondható ezzel kapcsolatban, hogy milyen sokfelé tanítják a magyart, nemcsak Bécsben, de még Genfben is. Kérdéses azonban, hogy milyen tankönyvekből?

A tananyag és a vizsgarend a képzési célkitűzésekhez igazodik. Van ahol elsősorban a nemzetközi szervezetek, másutt viszont inkább az ipar és a külkereskedelem számára képeznek nyelvi közvetítőket. Különleges igényekkel lépnek föl a tömegtájékoztatói eszközök, az idegenforgalom, a vendéglátóipar és még sok más terület. A lehetőségek keretein belül ezeket az igényeket is igyekeznek kielégíteni.

A képzés mindenütt erősen gyakorlati jellegű, ami helyenként abban is megnyilvánul, hogy minden hallgatónak meg kell tanulnia legalább egy idegen nyelven folyékonyan gépelni, sőt, a leendő kereskedelmi levelezőknek saját nyelvükön a gyorsírást is ismerniük kell. Ezek a tantárgyak is vizsgakötelesek.

Mindenütt csakis az élő nyelveket, azoknak is legújabb változatát tanítják. A nyelvtanítást nem az irodalommal, hanem speciális szakismeretekkel és országismerettel kapcsolják össze. A nyelvi tanzsékek elnevezése is ennek megfelelően alakul /tehát például "Francia nyelv és országismeret"/.

Kiket képeznek ezeken a főiskolákon? Ma elsősorban leendő szakfordítókat, továbbá konzektív és szimultán tolmácsokat, esetleg különleges konferenciatolmácsokat, idegen nyelvi levelezőket, dokumentátorokat, nyelvtanárokat: egyszerűen gyakorlati nyelvészeket.

Lássunk most már néhány ilyen főiskolát közelebbről is. Megítélésem szerint a legjobb szervezeti fölépítéssel a párizsi főiskola rendelkezik. A tanulmányi és vizsgarend tekintetében is ez mutatja talán a legérdekesebb koncepciót /3/.

A teljes tanulmányi idő nyolc félév, ebből négyet az alsó tagozaton kell eltölteni. Ide, sikeres fölvételi vizsga után, azok iratkozhatnak be, akik legalább érettségi bizonyítvánnyal, továbbá a francia és két másik nyelv kielégítő ismeretével rendelkeznek.

A fölvételi vizsga anyaga a következő:

a/ az első idegen nyelven tartott 45 perces előadás írásban történő összefoglalása franciául; egy oldal leírása diktálás alapján, majd a szöveg lefordítása franciára; egy óras beszélgetés idegen nyelven a tárgyról;

b/ a második idegen nyelven csak diktálás utáni írás, majd beszélgetés a tárgyról ugyanezen a nyelven.

Az előkészítő iskola végbizonyítványa egy Certificat d'Etudes Modernes de Langues Vivantes /Élő nyelvek korszerű ismeretét igazoló bizonyítvány/. A záróvizsga igen nehéz: idegenből és idegenre való fordítást, nyelvváltással történő szóbeli és írásbeli összefoglalást, elméleti anyagot, valamint általános kulturális ismereteket ölel föl.

Az előkészítő iskola jeles- vagy jórendű végbizonyítványa a felső tagozat fölvételi okmánya. A minőségi szűrés tehát igen erős, a hallgatóknak gyakran a fele sem jut be a főiskolára. Bölcsészkarri oklevéllel rendelkezők azonban megkötöttség nélkül iratkozhatnak be a felső tagozatra, amelynek a tanulmányi ideje ugyancsak négy félév. Itt az oktatás már kettéválik fordítói és tolmácsi szakra. A leendő tolmácsoktól külön alkalmassági vizsga sikeres kiállását kívánják meg. Ennek eredménytelensége esetén a hallgatót átirányítják a fordítói szakra.

A felső tagozat főbb elméleti tananyagai: nemzetközi jog és politika, nemzetközi gazdasági kapcsolatok, nemzetközi szervezetek, a

tanult nyelveknek legalább egy-egy főbb nyelvterületére vonatkozó országsmeret, valamint a választott szakterület technológiája és terminológiája. A záróvizsgák írásbeliek és szóbeliek. Ezenkívül a választott szakterület /például fa- és papíripar/ anyagából idegen nyelvű diplomamunkát kell készíteni, s azt nyilvánosan meg kell védeni. A kiadott oklevelek: fordítói oklevél és/vagy konferenciatorolmácsi oklevél.

A genfi főiskolán hat félév után okleveles fordító, további két, vagyis összesen nyolc félév után felsőfoku fordító, fordító és tolmács, illetve országgyűlési fordító és tolmács lehet a sikeresen vizsgázott hallgató. A minőségi szűrés Genfben is igen erős. Előny, hogy a fordítói és a tolmácsi képzést, illetve képesítést egybekapcsolják. Különlegesség, hogy a főiskola idegen nyelvű jegyzőkönyvek vezetésére alkalmas szakembereket is képez.

A genfi tolmácsiskolán szintén egy főnyelvet és két melléknyelvet tanítanak. A főnyelv mindenki esetében az, amelyikre oklevele szól, ez nagy könnyebbség angolok, spanyolok, olaszok stb. számára. Mind a három nyelven meg kell tanulni nyelvenként legalább egy fontos nyelvterületnek a földrajzát, történelmét és irodalmát. A megismerendő ország vagy országrész szintén szabadon választható; az angol nyelv viszonylatában például Anglia, Skócia, USA, Kanada stb. A szép irodalmi képzés a genfi főiskolának szintén különlegessége. Hallgatói egyébként szabályszerű egyetemi hallgatók, akik az egyes különleges tantárgyakat a megfelelő karokon hallgatják, s azokból ott is vizsgáznak. A főiskola így jóformán valamennyi egyetemi karral szoros kapcsolatban áll.

Az egyes karokon hallgatott általános tárgyak: nemzetközi diplomáciai és politikai terminológia, nemzetközi kapcsolatok, az ENSZ és szakosított szervezetei, nemzetközi közjog, gazdaságpolitika stb. Magán a főiskolán minden főbb nyelven folyik külön történelmi, földrajzi, gazdasági, jogi, irodalmi, stilisztikai, lexikai, fordítási és tolmácsolási oktatás. Néhány angol nyelven előadott tárgyat a példa kedvéért külön is kiemelek:

- angol élet és angol intézmények;
- a brit szigetek földrajza;
- a brit alkotmány szempontjai;
- Kanada történelme és nemzeti kincsei;
- egy évszázad az USA történelméből stb.

Ügyelnek arra, hogy a fordítás és a tolmácsolás gyakorlása a valóságnak megfelelő helyzetekben történjék, a szimultán tolmácsolást például a hallgatók szabályszerű tolmácsfülkékben gyakorolják. Kis konferenciákat szerveznek, amelyen a szerepek előre ki vannak jelölve: az egyik előad angolul, az előadást rögtön tolmácsolják franciául, németül és - mondjuk - spanyolul, utána valaki vitába száll az előadóval olaszul, ezt rögtön megint tolmácsolják több nyelven. Egyesek közben jegyzőkönyveket vezetnek az elhangzottakról. A tanár jegyzi a főbb vagy tipikus hibákat, s a gyakorlatot megbeszélés követi. A fordítók pillanatfordításait társaik bírálják meg, természetesen szintén tanári ellenőrzés mellett. Sok a zárthelyi és a házi dolgozat, az első szótár nélkül, a második szótárral.

A bécsi egyetem mellett szervezett tolmácsképző intézet, az Institut für Dolmetschausbildung, 1943 óta működik. Jelenleg érvényben lévő tanulmányi rendjét, amelynek bevezetésére hosszas előtanulmányok és viták után került sor, az osztrák Tudományos és Kutatásügyi Miniszter 1972. október 3-án kelt 417/1972.számú rendelete határozza meg.

A főiskolára /intézetbe/ érettségivel, fölvételi vizsga sikeres letétele után lehet beiratkozni. Természetesen más egyetemi szakok hallgatói, illetve diplomásai is beiratkozhatnak; ezek a megegyező tárgyak hallgatása, illetve a belőlük való vizsgázás alól föl vannak mentve.

A képzés a német nyelvre van központosítva, az alap azonban a saját vagy az un. képzési nyelv, vagyis az a hallgató által jól ismert nyelv, amelyre támaszkodva más, idegennek minősülő nyelveket tanulmányozhat, illetve elsajátíthat.

Ha a hallgató saját vagy képzési nyelve a német, akkor a főiskolán tanított nyelvek /angol, francia, olasz, japán, lengyel, portugál, román, orosz, szerbhorvát, spanyol, cseh, magyar/ közül szabadon választhat első és második idegen nyelvet. Ha viszont a beiratkozott hallgató saját vagy képzési nyelve nem a német, akkor kötelező első idegen nyelve a német lesz; az érintett egyén csakis a második idegen nyelvet választhatja szabadon. A nyelvi viszonylatok tehát a következők:

- I. német - első idegen nyelv német - második idegen nyelv
II. saját nyelv - német német - második idegen nyelv

vagyis a II. esetben a második idegen nyelvet már a németre támaszkodva kell elsajátítani.

A tanulmányi idő minimuma 4+4, összesen tehát 8 egyetemi félév. Az első tanulmányi szakaszban /4 félév/ a képzés minden hallgatóra nézve azonos. Az első szakaszt - kötelező kollokviumok után - szóbeli és írásbeli szigorlat zárja le.

A második tanulmányi szakaszban /ugyancsak minimálisan 4 félév/ a képzés szétválik fordítói és tolmácsi szakra. Ismételt kötelező kollokviumok után írásos diplomamunka benyújtása, majd írásbeli és szóbeli zárószigorlat következik. A végzős hallgatók a Magister der Philosophie címmel, illetve oklevéllel hagyják el az egyetemet, melyeknek birtokában doktori szigorlatra jelentkezhetnek.

A tanulmányilag vagy anyagilag gyöngébben állók a 6-ik /4+2/ félév után egy egyszerűbb záróvizsgálattal mint vizsgázott fordítók hagyhatják el az intézetet. Tanulmányaikat természetesen később folytathatják, de addig sem minősülnek "félbemaradt" embernek. Ez nagyon okos megoldás.

A tanulmányi rend hasonló a többi főiskoláéhoz. A gépirásnak, továbbá a képzési nyelv és/vagy az első idegen nyelv gyorsírásának az ismerete az első szigorlatra való jelentkezés előfeltétele. A szükséges készségek és bizonyítványok akár az intézeten belül, akár bármely más állami tanintézetben megszerezhetők.

Valamennyi nyelv tanítása három fő területet fog át. Ezek:

- a/ a nyelvtan és a lexika, írásbeli és szóbeli gyakorlással;
- b/ a nyelvi közvetítés /fordítás és tolmácsolás/, valamint
- c/ kultur- és országismeret.

Kultur- és országismeret címén az első szakaszban főként földrajzot, társadalmi berendezkedést és újabb kori történelmet, a második szakaszban főként művészetet, valamint újabb kori irodalmat tanítanak.

Különös sulyal tanítják a fordításelméletet, a jogot, a közgazdaságtant, valamint a nemzetközi szervezetekre vonatkozó ismereteket. Van külön jegyzőkönyv-szerkesztési diszciplína is. A szaknyelvek mind a két tanulmányi szakaszban szerepelnek a tanrendben, de a diplomamunkák előírt témái sokkalta általánosabbak, mint pl. a párizsi főiskolán, ahol a diplomamunkákat - amint olvastuk - egy-egy választott szakmai területről kell kidolgozni. A kis Ausztriában a bécsin kívül Grazban és Innsbruckban is működik hasonló, egyetem mellé rendelt főiskola.

A heidelbergi Ruprecht-Karl Universitát mellett szervezett Dolmetscher-Institut /Tolmácsintézet/, a bölcsészettudományi karhoz kapcsolódik /4/. Külön fölvételi vizsga nincs, de az érettségi bizonyítványt, a német nyelv alapos, s két másik nyelv kielégítő ismeretét megkövetelik. Meglétiüket a fölvételi kérelemben okmányokkal hitelt érdemlő módon igazolni kell. A külföldi pályázóknak például két bizonyítványt is be kell nyújtaniuk a német nyelv, kultúra és ország ismeretéről. Ezek a bizonyítványok a kijelölt előkészítő nyelviskolákon szerezhetők meg vagy egyszerű vizsgázással, vagy hosszabb-rövidebb ideig tartó tanulással egybekötött vizsgázással.

Az első idegen nyelv lehet angol, francia, olasz, portugál, orosz, spanyol, valamint - külföldiek esetében - német. A német egyébként a főnyelv. Második idegen nyelvként a felsoroltakon kívül dán, ujjörög, holland, lengyel, svéd és magyar is választható. Az is sajátos megköttöttés, hogy szerkezetileg egymáshoz igen közel álló nyelvek nem párosíthatók. Ennek didaktikai okai vannak /interferenciák, áthallási veszélyek stb./.

A megszerzett oklevelek utólag újabb nyelvekre kiterjeszthetők. A már meglévő fordítói vagy tolmácsi képesítés mellé a másik is csak utólag szerezhető meg, ráhallgatással.

Belgiumban öt fordító- és tolmácsképző főiskola működik, s egyik sem néptelen. Közülük kettő tudományegyetemhez, három pedig műegyetemhez kapcsolódik. A tanulmányi idő mind az ötön nyolc félév.

A jugoszláviai Ujvidék egyetemének magyar nyelvi tanszékén 1973 decemberében indult meg a magyar-szerbhorvát, illetve szerbhorvát-magyar fordítóképzés az 5-8. szemeszterben.

Ismeretes a lipcsei Karl Marx Universitát mellett föllállított Dolmetscher-Institut /Tolmácsintézet/, de más szocialista országokban is működnek hasonló felsőoktatási intézmények. Svédországban az

általános és alkalmazott nyelvészettel foglalkozó egyetemi intézetekben külön fordításelméleti osztályok tevékenykednek. És így tovább. Mindenütt történik valami ezen a téren, csak Magyarországon teljes a hallgatás, az érdektelenség.

Az osztrák és a belga példa pedig különösen tanulságos lehetne számunkra, hiszen Ausztria kb. 7,5 millió, Belgium pedig közel 10 millió lakost számlál, vagyis népességben mindkettő megközelíti a mintegy 10,5 millió fős Magyarországot. Nos, amint mondtuk, Ausztriában három, Belgiumban öt fordító- és tolmácsképző főiskola prosperál, míg nálunk nincs egyetlen egy sem. Az nem jelentez ellenérvet, hogy a német és a francia nemzetközi nyelv, hiszen aki németül akar tanulni, az elsősorban az NSZK vagy az NDK valamelyik főiskoláját veszi igénybe. Ugyanigy, a franciául tanulni kívánó idegen nem a belga főiskolára fog beiratkozni.

Másfelől az az osztrák, aki írásban és szóban használja az irodalmi németet, illetve az a belga, aki anyanyelvi szinten használja az irodalmi franciát, sokkalta kisebb szükségét érzi annak, mint egy magyar ember, hogy egy számára idegen nyelvet is elsajátítson. Az ismerttetett főiskolákon mégis többszörös a tuljelentkezés. Miért? Mert a nyelvi közvetítői foglalkozás ezekben az országokban társadalmi "rangot" jelent, mert minden végzett diplomás képzettségének megfelelő biztos munkalehetőséghez s viszonylag jó keresethez jut!

A maga nemében egyedülálló a nyugat-németországi Hürthben székelő Zentrales Amt für das Fremdsprachenwesen /Az Idegennyelvi Ügyek Központi Hivatala/, amely az egyetemektől és a tartományoktól független szövetségi intézmény. Munkáját négy főosztályban végzi /5/.

A tudományos főosztály nyelvkönyvek írásával és kiadásával, tanulmányi programok kidolgozásával, terminológiai szabványosítással, valamint az elméleti nyelvészet eredményeinek gyakorlati hasznosításával foglalkozik. A nyelvtanítási főosztály különféle szintű és célu nyelvtanfolyamokat szervez. A fordítási főosztály havonta kb. 10 000 oldal nyomdakész fordítást produkál. A katonai főosztály főként a NATO-n belüli nyelvi érintkezés ügyeivel foglalkozik. Ez az intézmény tehát kb. olyasvalami, mint az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda, csak teljesebb és tökéletesebb formában.

A hivatalban 1972-ben mintegy 500 elméleti és gyakorlati szakember dolgozott. Nyelvtanfolyamain 60 tanár vezetésével egyszerre 500-an tanulhatnak. Egy-egy nyelvtanárra tehát átlagosan 8 tanuló jut. Összehasonlításképpen: nálunk nem ritkák a 30-as, sőt 40-es létszámú tanulócsoporthok sem, ami a várható eredményességet természetesen hátrányosan befolyásolja.

Az ismerttetett főiskolák jobbára saját tankönyvekkel, illetve jegyzetekkel dolgoznak /6/. Ezek részint kontrasztív /konfrontatív/ nyelvtanok, részint két- vagy több nyelvű összevető stilisztikák. Valamennyi főiskolán külön és behatóan foglalkoznak a szótannal. Nálunk viszont, különösen azóta, amióta a mondatközpontos nyelv szemlélet szinte általánossá vált, lexikával jóformán sehol sem foglalkoznak.

Magyarországon, az egyetemi és a tanfolyami keretek között bonyolódó idegennyelv-oktatásban még mindig az egynyelvűségre támaszkodó ún. "direkt" módszer divatozik /7/. Az egynyelvűség talaján állva természetesen sem fordítók, sem tolmácsok, sem dokumentátorok, sem idegen nyelvi levelezők nem nevelhetők. Elméleti és gyakorlati szakembereink egyszerűen nem akarják megérteni, hogy ez a külföldről ellesett idegennyelv-tanítási mód ott nem szándékosan megválasztott módszer, hanem pusztán kényszerűség eredménye. Egy oxfordi angol nyelv-iskola tanára, akinek a növendékei hinduk, bengálik, hausszák, berberrek, japánok stb., egyszerűen nem tehet mást, mint hogy angolul szól hozzájuk már az első órán is. Szívesen magyarázna azonban az illetőknek saját nyelvükön, ha akármelyiket is ismerné.

A magyar középiskolákban - szerencsére - már megfordult a szél. "A fordítástechnika alapelemeinek a tanítása ... nem hagyható el a nyelvoktatásból" - mondja a középiskolai nyelvtanárok részére kiadott Általános metodika /8/. Ezt a fordulatot örömmel kell üdvözölnünk, mert kedvező hatása bizonyos idő elmúltával bizonyára érezhetővé fog válni.

A fordító- és tolmácsképző főiskolákon a tanítás szükségszerűen a kétnyelvűségre, sőt a többnyelvűségre támaszkodik. S bár az alapnyelv nem minden esetben azonos a tanulók saját nyelvével, mégis, az a követelmény, hogy az alapnyelvet jól kell ismerniük, a már elsajátított nyelvtani fogalmakon és nyelvi rendszeren keresztül megkönnyíti a melléknyelvekben mutatkozó hasonlóságok és eltérések jobb megértését, begyakorlását.

A fordító- és tolmácsképzéshez tehát új tankönyvekre van szükség, éspedig nemcsak azért, mert a jelenlegiek nem kontrasztív szelvényben íródtak, s nincs bennük semmi jogi, műszaki vagy gazdasági vonatkozás, hanem azért is, mert a legtöbb nyelvkönyvíró a nyelv legtöbbszörösebb kifejezési formáival, a teljesen szabályos, kerekded, írott nyelvi mondatokkal foglalkozik /9/. Márpedig a mostanság előtérbe állított beszélt nyelvben "lépten-nyomon formabontás mutatkozik" /10/. A beszélt nyelvi érintkezés jóformán minden szinten hiányos mondatokban, sőt mondat-értékű szavakban valósul meg. Erre pedig nemcsak a tolmácsokat, hanem még a fordítókat is jól kell készíteni.

Meglepő, hogy sokan szkeptikusan állnak szemben a fordító- és tolmácsképzéssel. E. WEIS például annak a véleményének adott kifejezést, hogy "nincs még adott ut erre a képzési módra, a célhoz vezető képzés valójában megteremtésre vár" /11/. G. THIEL hasonlóképpen vélekedett, amikor azt mondta, hogy "a fordítóképzés metodikája és didaktikája mindmáig nem alakult ki" /12/.

Ez azonban erős túlzás. Az ismertetett, s az itt meg nem említett főiskolák 25-30 év óta működnek, lemérhető eredményességgel. Valamennyi kormányrendeletben vagy törvényben rögzített tanulmányi és vizsgarend alapján tevékenykedik. A tanrendjeikben mutatkozó eltéréseket a célok különbözősége magyarázza. Ezek az eltérések azonban országoként, illetve főiskolákként nem jelentősebbek, mint a felsőoktatás bármely más területén.

Viszont mindenütt tanítják és két vagy több nyelven állandóan

gyakoroltatják a legkülönbözőbb szakterületek terminológiáját, valamint a fordítás- és tolmácsolástechnikát. Ezt a képzést sehol másutt nem lehet megkapni, s ezt az autodidakta tanulás sem pótolja, mert a nyelvi közvetítők egymástól rendszerint elszigetelten dolgoznak, s így egymástól tanulni nem tudnak. A gyakorlással pedig legfőljebb csak hibáikat állandósítják /a hibák - ahogy mondják - "perszeverálódnak"/.

Komolyabb problémát jelent a képzés helyenkénti szétválasztása fordítói és tolmácsi szakra. Igaz ugyan, hogy a kétféle képzés eltérő adottságokra épít és eltérő képességek kifejlesztésére törekszik, de a későbbi munkaadók erről általában nem vesznek tudomást. Az alkalmazásba álló fordítókat veszik igénybe - adott esetben - tolmácsként is. A tolmácsoknak, munkaidejüket kitöltendő, illetve megélhetésüket biztosítandó, dokumentátori, sőt szakfordítói munkát is kell végezniük. Sok helyütt az idegen nyelvi levelezést is velük intéztetik.

Mindezek a tagadhatatlan tények arra figyelmeztetnek, hogy a nyelvi közvetítői képzést lehetőleg úgy irányítsuk, hogy a végzett hallgatók idegenből és idegenre, fordításra, tolmácsolásra és levelezésre egyaránt képesek legyenek. Ennek az elvnek a hangoztatása talán maximalizmusként hat, de kétségtelen, hogy a gyakorlati élet sokrétű követelményei csakis ezen az uton eléghetők ki.

Ezzel közvetve már arra a kérdésre is választ adtam, hogy vajon idegenből vagy idegenre dolgozni képes nyelvi közvetítőket képezzünk-e inkább. A cél hosszú ideig a saját nyelvre történő fordítás, illetve tolmácsolás volt, mert a hangsúly a kifejezési készségen nyugodott.

Napjainkban ez a célkitűzés kezd azonban megváltozni. Egyre többen rendelkeznek ugyanis receptív idegen nyelvismeretekkel, főként a világnyelveken. Az igény tehát ma már nem annyira az idegenből, hanem inkább az idegenre történő fordítás és tolmácsolás, ami természetesen produktív idegen nyelvismereteket követel meg.

Arra is kezdenek ráeszmélni, hogy a kielégítő nyelvi közvetítés előfeltétele a kiindulónyelvi szöveg teljes megértése. Márpedig "keves gyakorlati fordító érti át az idegen nyelvű szöveget, eredeti idegen nyelvi formájában, teljesen" /13/. Valóban, a teljes megértés az esetek többségében csakis a nyelvi közvetítő saját nyelvén valósulhat meg.

Ha például egy angol előadó Budapesten angol nyelvű előadást tart, valószínű, hogy azt minden meghívott vendég többé-kevésbé megérti. Sőt, szakember lévén, talán jobban is érti, mint a más irányú érdeklődésű tolmács. Az igazi nyelvi nehézség a vita folyamán, illetve a magyar hallgatók kérdéseinek a feltétele során támad. Ilyenkor van elsősorban szükség tolmács közbelépésre. Saját nyelvből idegenre fordítva értelmezési hiba elkövetése majdnem valószínűtlen. A nyelvtani hiba a lefordított nyers szövegben kijavítható, a tolmács beszédeben pedig elcsuszik. Azok, akik számára a célnyelv szintén idegen nyelv, talán észre sem veszik.

A fordító- és tolmácsképző főiskolák tehát helyesen járnak el, amikor mindkét átváltási irányt egyforma figyelemben részesítik.

Vitás lehet az is, hogy az eredményes nyelvi közvetítés érdekében a különböző szakterületek specialistáinak adjunk-e kellő nyelvi képzést, vagy pedig a nyelvi alapképzettségű egyéneket vétezzük-e föl inkább a szükséges szakmai ismeretekkel. Magyarországon ma az az általánosnak mondható fölfogás, hogy például egy csekély idegen nyelv-ismerettel rendelkező mérnök műszaki szöveget jobban fordít magyarra, mint egy csekély műszaki ismerettel rendelkező gyakorlati nyelvész.

Ebben van némi - egyénektől függő - igazság. De mi történik akkor, ha idegenre kell fordítani? S mi van akkor, ha a lefordítandó vagy tolmácsolandó szöveg elhagyja azt a területet, amelyre az illető mérnök szakképesítése szól? A mai szövegek többségükben komplexek, s egy vegyész mérnök nem ért például a gépekhez, sokszor még a vegyipari gépekhez sem /ez a szűkkörű specializálódás következménye/. A jó szakfordító, illetve szaktolmács viszont majdnem mindenhez ért valamit, s mindig készen áll arra, hogy számára ismeretlen újabb és újabb szakterületekkel megismerkedjék. A specialista továbbá nem rendelkezik a fölmerülő nehézségek megoldásához szükséges fordítás-, illetve tolmácsolástechnikai ismeretekkel és gyakorlattal. Lényegileg ez volt a véleménye F. VEILLET-LAVALLEE-nak, az ENSZ európai fordítószolgálat vezetőjének is, hiszen - amint írta - "a fordítás önálló foglalkozási ág, és senki sem válik máról-holnapra fordítóvá" /14/. A nyelvi közvetítői képzettség tehát föltétlen előnyt élvez a fordítás és a tolmácsolás területén a csupán egyes szakágazatokra szorítkozó képzettséggel szemben.

A legideálisabb megoldás természetesen a kettős - főiskolai vagy egyetemi - végzettség. Nos, a fordító- és tolmácsképző főiskolák, szerezni keretek között bár, de valójában éppen ezt a kettős képzést nyújtják: nyelvit és szakmait. Ez adja meg végső fokon létjogosultságukat, ez magyarázza sikerüket.

E tanulmány lezárásaképpen kíséreljük meg az előadottakat a mai magyar viszonyokra alkalmazni. Köztudomásu, hogy az 50-es évek elején Magyarországon létezett egy Idegen Nyelvek Főiskolája, amelyet azonban - pontosan nem is tudni, hogy miért - megszüntettek.

Ezen a téren - sajnos - még ma is ott tartunk, ahol az Egyesült Államok. Az USA-ban ugyanis "a fordítóknak önmagukat kell kitermelniük" /15/. Természetesen nem szabad elfelejteni, hogy az angol valóban világnyelv, ami azzal jár, hogy az angoltól, illetve angolra való fordítás gondja az idegen olvasót, illetve szerzőt terheli: az angol nyelvterülethez tartozó országok jellegzetesen "nem-fordító" és "nem-tolmácsoló" övezetet képeznek. Nekünk magyaroknak azonban sok idegen anyagot le kell fordítanunk, ha meg akarjuk érteni, s minden magyar anyagot le kell fordítanunk, ha idegenek számára érthetővé kívánjuk tenni. A tolmácsolás tekintetében még rosszabbul állunk, hiszen nyelvünket más országbeli ember nem érti, s szaktolmácsunk jóformán nincs.

Budapesten ma is működik ugyan egy Idegennyelvi Továbbképző Központ, de ez valójában állami esti nyelviskola /16/. A nyelviskolákról pedig már megállapítottuk, hogy az általuk biztosított nyelvtudás a fordító- és tolmácsképző főiskolák fölvételi szintjét alkotja.

A magyarországi nyelvi közvetítői képzés megindítása érdekében

már sokan szót emeltek, így például GÁRDUS János, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem vezető nyelvtanára is. Egyebek között megállapította, hogy Magyarországon "a növekvő társadalmi igény ellenére sincs ... főiskolai vagy egyetemi szintű szakfordító- és szaktolmács-képzés", majd hangzott: elodázhatatlanul szükséges lenne "a szakfordítói és szaktolmácsi képzés formáinak, kereteinek, tantervének, tanulmányi és vizsgarendjének, valamint tagozatainak a kidolgozása /17/.

A jelen tanulmányban előadottak ismeretében azonban Magyarországon helytelennek tűnnek egyetlen "központi" főiskola fölállítására. Sokkalta helyesebb lenne pl. Szegeden /a Természettudományi Kar mellett/, Debrecenben /az Orvostudományi Kar mellett/, Pécsen /az Állam- és Jogtudományi Kar mellett/, Miskolcon /a Gépészmérnöki Kar mellett/, Veszprémben /a Nehézipari szakon/, Budapesten /az Építészmérnöki és Építészmérnöki karok mellett/, valamint a leendő győri főiskola mellett fordító- és tolmácsoló szakok megszervezése, oly módon, hogy a leendő jogászok, orvosok, mérnökök, kutatók stb. közül azok, akik erre törekcsenek, szakdiplomájuk mellé nyelvi közvetítői képzettséget is szerezhcsenek. A szükséges ismeretanyag a rendes egyetemi vagy főiskolai tanulmányi idő alatt elsajátítható lenne, s a begyakorlásra két félév "ráhallgatást" elegendő lenne megkövetelni.

Miskolcon már ki is dolgoztak hasonló javaslatokat, amelyeket - mielőtt bármi másba belekezdcsenék ezen a téren - érdemes lenne néhány évre a gyakorlatban kipróbálni. Fennáll ugyanis a veszélye annak, hogy a meghosszabbított kétszeres képzésre esetleg nem lesz elegendő jelentkező.

Még nagyobb annak a veszélye, hogy az ilyen, kettős képzésű szakemberek inkább szakdiplomájukat fogják hasznosítani, mintsem fordítói, illetve tolmácsi képzettségüket, mert a nyelvi közvetítés nálunk még ma is "C" kategóriájú foglalkozásnak minősül. Nagyon valószínű, hogy sok okleveles nyelvi közvetítő inkább szakterületén fog - nyelvpótlékos - "A" vagy "B" kategóriájú állást vállalni. Hivatásos - főfoglalkozású - nyelvi közvetítőnek tehát esetleg egyetlen fővel sem lesz több, hiszen - gondoljuk csak meg! - milyen másképpen hangzik egy főmérnöki, főorvosi vagy főosztályvezetői cím, mint a "fordító" vagy "tolmács" megjelölés, s milyen eltérők a társadalmi /erkölcsi és anyagi/ megbecsülés keretei is! A nyelvi közvetítői pályát tehát a jelenleginél jóvalta vonzóbbá kellene tenni a fiatalok előtt!

Még az sem biztos, hogy a kétszeres diplomások a fordítások iránti igényt csökkenteni fogják. A vállalati-intézeti munka nagyobb elismerést, előmenetelt, jövedelmet biztosít, mint a nyelvi közvetítés. Ismerek például nem egy olyan szakembert, aki kitűnően ismeri ezt vagy azt az idegen nyelvet, de dolgozatait ezekre a nyelvekre is másokkal fordíttatja /és csak szakmai szempontból nézi át/, mert munkájának "óradija" magasan fölötte áll a fordító "óradijának". Ezért talán nem tévedek, ha megkockáztatom azt az állítást, miszerint az egész nyelvi közvetítői problémakör nálunk jelenleg elsősorban anyagi természetű. Ezt a kérdést - mint nem tudományos témát - a nyelvészeti és pedagógiai indítású tanulmányok el szokták hanyagolni, holott kétségtelen, hogy a megoldáshoz nemcsak tanerő és tanterv szükségel-

tetik. Szükség lenne tanulókra is, valamint arra, hogy a végzetek választott pályájukon meg is maradjanak /hasonló probléma a pedagógusok, főként az okleveles középiskolai tanárok "elváندorlása"/.

Végezetül még egy kérdés. Ha a nyelvi közvetítői képzést főiskolai szinten - így vagy úgy - Magyarországon is megindítanánk, vajon nem vezetne-e ez idővel a más munkakörben dolgozni kényszerülő, sorukkal elégedetlen értelmiségiek tultermeléséhez?

Biztosan nem! Ne feledjük, hogy 1949-től 1957-ig középiskoláinkban az orosz kivételével valamennyi idegen nyelv tanítása szünetelt. Tudatos idegen nyelvismeretekkel, valamint kellő általános és szakmai műveltséggel rendelkező kétnyelvűekben nálunk ma olyan nagy a hiány, s a még dolgozó gárda már annyira kiöregedett, hogy ha minden területen, minden nyelvi igényt ki akarnánk színvonalasan elégíteni, évtizedekig sem érnének utól magunkat.

Erre az illetékesek figyelmét ismételten és nyomatékkal rá kell irányítani. Mi, akik a megoldás érdekében szót emelünk, még időben szólunk!

MEGJEGYZÉSEK

- /1/ Ordnung der staatlichen Prüfung für Übersetzer, Dolmetscher und fremdsprachliche Wirtschaftskorrespondenten des Saarlandes. Neufassung vom 20. Januar 1972.
- /2/ Guide de l'Elève de l'École d'Interprètes de l'Université de Genève. Avis important. Genève, 1963.
- /3/ École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs. Université de Paris. Paris, 1964.
- /4/ Das Studium am Dolmetscher-Institut. Heidelberg. é.n.
- /5/ SCHNEIDER, F.: Das Bundessprachenamt. = Mitteilungsblatt für Dolmetscher und Übersetzer, 18.k. 5.sz. 1972. p.5-8.
- /6/ Például LANE, A.: Handbuch der Übersetzer, Dolmetscher und Fremdsprachen-Sachverständigen /németül, angolul és franciául/. Mainz. 1955, 272 p. Vagy HERBERT, J.: Le manuel de l'interprète /angolul, olaszul, németül, kínaiul és franciául/. Genève, 1952.
- /7/ A direkt módszer vitájának tanulságai. = Az Idegen Nyelvek Tanítása. 1958. 5.sz.
- /8/ BANÓ, I. - SZOBOSZLAY, M. /szerk./: Általános metodika. Budapest, 1972. = HORVÁTH, J.: A fordítás szerepe. 224 p.

- /9/ JAKOBSON, R.: Langage enfantin et aphasie. Paris, 1969. 15.p.
/Az első, angol nyelvű kiadás 1941-ben./
- /10/ TAKÁCS, J.-né: A társalgási órák néhány módszertani kérdése. A korszerű nyelvoktatás kérdései. Budapest, 1965. 116-128.p.
- /11/ WEIS, E.: Der Dolmetscher und Übersetzer in der Welt von heute und morgen. = Mitteilungsblatt für Dolmetscher und Übersetzer, 8.k. 6.sz. 1972. p.2.
- /12/ TOME, G.: Übersetzungswissenschaftliches Kolloquium in Saarbrücken. = Mitteilungsblatt für Dolmetscher und Übersetzer. 18.k. 6.sz. 1972. p.6.
- /13/ HELL, Gy.: Az audio-vizuális módszer lehetőségeinek alkalmazása a szövegoktatásban. Korszerű szövegoktatás. Miskolc. 1972. 1.k. 94 p.
- /14/ VEILLET-LAVALLEE, F.: La traduction dans une organisation internationale. = Babel, 8.k. 4.sz. 1962. p.191.
- /15/ CUNNINGHAM, D.S.: États-Unis d'Amérique. = Babel, 8.k. 3.sz. 1962. p.106-111.
- /16/ KLEMENT, T. /szerk./: Tájékoztató a magyar felsőoktatási intézményekről. Budapest, 1973. 241-242.p.
- /17/ GÁRDUS, J.: A fordítástechnika tanításának néhány kérdése. = Modern Nyelvoktatás, 9.k. 3.sz. és 10.k. 1.sz. 1972.

TARNÓCZI, L.: Teaching and learning of language transmission

Organizations, curricula and examination systems of European highschools in Paris, Geneva, and translators are dealt with. The highschools in Paris, Geneva, Vienna and Heidelberg are discussed in details, the main problems concerning teaching and learning of language transmission are specified. Final conclusion of the author is that these useful and successful training methods should be applied as soon as possible also in Hungary, but such a training has to be connected with increased social acknowledgement for translation and interpretation activities.

TARNÓCZI, L.: Преподавание, или соответственно изучение языкового посредничества

Автор знакомит с организацией европейских учебных заведений, готовящих переводчиков, с порядком обучения и экзаменации. Более подробно говорится о высших учебных заведениях в Париже, Женеве и Гейдельберге, а затем о главных проблемах обучения и изучения языкового посредничества. Автор делает главным образом тот вывод, что этот полезный и весьма результативный метод подготовки следовало бы ввести и в Венгрии, причем как можно ранее. Приступая к подготовке переводчиков, однако, следовало бы также позаботиться о повышении уровня общественного признания работы переводчиков.

TARNÓCZI, L.: Der Unterricht und das Studium der sprachlichen Übermittlung

Verfasser beschreibt die Organisation, den Lehrplan und die Prüfungsordnung europäischer Übersetzer- und Dolmetscherhochschulen. Mit den Hochschulen in Paris, Genf, Wien und Heidelberg befasst er sich eingehender, wobei auch die wesentlichsten Probleme des Unterrichts und Studiums der sprachlichen Übermittlung nacheinander behandelt werden. Er zieht die Schlussfolgerung, dass diese nützliche und erfolgsverheissende Ausbildungsweise auch in Ungarn zweckdienlich eingeführt werden sollte, um eine grössere gesellschaftliche Anerkennung der Übersetzer- und Dolmetschertätigkeit zuteil werden zu lassen.

